

Проблемні питання відтворення боєприпасної галузі ОПК України в умовах гібридної війни та шляхи їх вирішення

Аналітична записка

Чверть століття тому Україна отримала у спадщину від СРСР колосальну кількість боєприпасів різного призначення. Їх наявність створила можливість технічного дооснащення Збройних сил України на протязі багатьох років без залучення боєприпасів, які вироблялися вітчизняною боєприпасною галуззю. Як наслідок, на протязі цього часу питання виробництва сучасних боєприпасів стало другорядним.

Значну частину надлишкових боєприпасів було експортовано, частку – бездумно утилізовано, значну кількість боєприпасів втрачено під час пожегів на складах, частину використано при проведенні антитерористичної операції на Сході України.

Влада попередніх каденцій, розуміючи стратегічне значення боєприпасної галузі для забезпечення обороноздатності України, постановою КМУ від 30.06.1998 року №987 віднесла її підприємства і організації до казенних. Проте, належної державної фінансово-економічної підтримки вони не отримали. Через два роки, з метою запобігання втрат технологічного та виробничого потенціалу підприємств і організацій боєприпасної галузі, 21.09.2000 р. було прийнято закон України №1991-III «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії». Дію закону було розповсюджено на 6 хімічних казенних заводів та 8 державних підприємств. Законом передбачалось реструктуризація і списання податкової заборгованості підприємств, бюджетне фінансування витрат на нове капітальне будівництво, технічне переоснащення та інше. Закон сприяв певною мірою покращенню їх економічно – фінансового та технічного стану. Але у цілому, внаслідок економічної кризи в державі і хронічної нестачі бюджетних коштів на перебудову ОПК, стан підприємств галузі залишався складним.

Стан галузі різко погіршився після того, як її системоутворюючі підприємства опинилися на окупованій частині Донбасу. З'явилися ознаки дефіциту окремих видів боєприпасів¹. Перед Україною виникла вкрай важлива проблема технологічного і виробничого відтворення боєприпасної галузі.

Рішення державних структур. На засіданні РНБОУ від 10 липня 2017 року з питань оновлення боєзапасу Збройних сил України і інших військових формувань Президентом України П.Порошенком було запропоновано виділити для будівництва нового заводу з виробництва боєприпасів 1,6 млрд грн. ДК «Укроборонпром» було підготовлено проектну документацію і кошторис на будівництво такого заводу та надіслано до Кабінету міністрів України. Передбачалось, що використання потужностей нового заводу дозволить не тільки забезпечити потреби Збройних сил України та інших військових формувань у боєприпасах, але й дозволить поставляти продукцію на експорт.

Замовником боєприпасів – Міністерством оборони України – було прийнято рішення щодо виділення 1,4 млрд. грн. на будівництво такого заводу.

Наприкінці 2017 року Заступник міністра економічного розвитку і торгівлі Ю.Б Бровченко заявив, що Україна на новому виробництві почне виготовляти снаряди і патрони західного зразка у другій половині 2019 року. Міністерством проведено процедуру закупки лінії у одній із європейських країн з виготовлення корпусів снарядів і гільз калібром 100-155 мм. Що стосується виробництва патронів було повідомлено, що патронний завод, який виготовлятиме патрони калібром від 5,45 мм до 14,5 мм, як по українським стандартам, так і стандартам НАТО, закладатиметься на одному із приватних підприємств.

Важливість і своєчасність прийнятих рішень важко перебільшити. Проте, враховуючи масштабність та складність проблеми, запроваджені державні заходи поки що є першим кроком у вирішенні проблеми.

¹ У тому числі боєприпасів для артилерійських систем, гранатометів, снайперських гвинтівок, кулеметів ДШК та НСВТ та інших.

Відновлення галузі – багатовимірний витратний процес. Внаслідок збройної агресії Росії проти України на окупованій території Донбасу залишилися системоутворюючі підприємства боєприпасної галузі – Донецький казенний завод, Хімічне казенне об'єднання імені Г.Петровського та Луганський патронний завод². Як наслідок, Україна втратила виробництва балістичних порохів, вибухівки, гільз, патронів, корпусів снарядів та вибуховиків (капсулів). Для відновлення виробництв, окрім закупівлі зазначеної лінії з виготовлення корпусів снарядів і гільз, необхідна побудова двох нових заводів – з виробництва пороху і вибухівки, – високоточного виробництва вибуховиків, модернізація підприємств галузі, що залишилися на контрольованій території, та інших українських підприємств різного профілю (за попередніми оцінками у процесі виробництва має бути задіяно біля 800 вітчизняних підприємств³).

Виділених бюджетних коштів у обсязі 1,4 млрд грн. для вирішення перелічених задач недостатньо. Лише будівництво заводу у три – чотири патронні лінії повного циклу з середньою продуктивністю 200 патронів на хвилину коштує 1,96 млрд грн.⁴.

Світова практика свідчить, що лише від початку робіт по будівництву заводу до початку монтажу виробничого обладнання пройде не менше 2-х років. Ще стільки ж часу потребуватиме монтаж, налагодження обладнання, експериментальне відпрацювання обладнання та підготовка серійного виробництва.

За попередніми оцінками відновлення технологічних і виробничих можливостей галузі потребуватиме, з урахуванням відповідних обмежень потужностей її виробництв, приблизно чотири роки при щорічному бюджетному фінансуванні приблизно 2 млрд грн..

² Свого часу Луганський патронний завод був одним з провідних підприємств в Україні який масово виробляв патрони, у тому числі натовського стандарту 5,56 x 45 мм та поставляв їх, зокрема, до країн НАТО. У ЛНР запустили частину потужностей заводу з виробництва патронів, які використовуються проти українських військових на Донбасі. Діяльність цих потужностей за рахунок державних коштів Росії блокують російські виробники боєприпасів, намагаючись забезпечити їх постачання тільки з Росії.

³ З виступу Турчинова у 2016 році на Міжвідомчій нараді з питань організації виробництва боєприпасів в Україні.

⁴ За курсом 28 грн за долар.

Шляхи відновлення боєприпасної галузі. Успіх у відновленні галузі залежатиме від рівня обґрунтованості технічних завдань і вимог Міністерства оборони України на будівництво заводів, вихідних даних на розробку будівничо-монтажної документації, технічного супроводження будівництва і експлуатації заводів. МОУ не має в своєму штаті достатньої кількості спеціалістів, які б могли професійно сформулювати свої вимоги і критерії. Слід розглянути доцільність подвійного підпорядкування Шосткінського Державного науково-дослідного інституту хімічних продуктів (ДНДХП) Міністерству оборони України та ДК «Укроборонпром». ДНДХП свого часу було визначено як основний інститут з боєприпасного напрямку, який спеціалізувався на розробці рецептур вибухівки, порохів та технологій їх виготовлення, а також на проектуванні нестандартного обладнання для виробництва різних видів порохів та вибухівки. Одночасно ним забезпечувався науково-технічний супровід виробництв спецхімії та виконувалися функції базової організації з питань техніки безпеки, спеціального режиму та авторського нагляду.

Виключно важливим є будівництво потужного заводу з виготовлення вибухівки. Для його розташування потрібні значні території з обмеженнями по розташуванню, будівництво відповідних цехів, споруд та приміщень особливої конструкції та значні фінансові ресурси. Враховуючи стратегічну важливість та роль такого заводу у забезпеченні створення боєприпасів, навряд чи доцільно передавати його будівництво та експлуатацію до приватних компаній.

Не можна виключати, що виробництво порохів може бути доручено Шосткінському заводу «Зірка» при відповідній його модернізації. Основна його продукція – димні пороху усіх марок, у тому числі трубчатого та зернового пороху на основі нітроцелюлози, а також зарядів для ствольної артилерії калібрів 100, 112, 125, 130, 152 мм та підкаліберного пострілу для 125 мм гармати.

На базі модернізованого заводу «Імпульс» можна створити сучасне виробництво детонаторів, капсулів та інших елементів для різних видів боєприпасів, від патронів до ракет класу «земля-земля».

Для забезпечення експлуатації нових заводів і виробництв необхідні професійні кадри. Більшість з них залишились на окупованій території. Потрібно заздалегідь збільшити квоти на відповідних факультетах вищів для підготовки спеціалістів та розпочати професійну підготовку робочих кадрів з залученням фахівців інших підприємств галузі.

Важливою складовою у відновленні галузі може стати участь Державної акціонерної холдингової компанії «Артем» – одного з лідерів в сфері виробництва авіаційних керованих ракет класу «повітря-повітря». В компанії у листопаді 2017 року розпочато монтаж та налагодження лінії виробництва корпусів ракет для ракетного комплексу «Вільха». Розпочато виробництво корпусів для 152-мм артилерійських снарядів.

Базою для приватного патронного заводу, на якому виготовлятимуться патрони як за українськими стандартами, так і за стандартами НАТО, може стати приватна корпорація «Таско». Корпорація об'єднує близько 25 підприємств, конструкторських бюро та інститутів, які розробляють і виготовляють певні види вибухових речовин, порохів та боєприпасів. Вона має досвід у створенні виробництва крупнокаліберних патронів 12,7 і 14,5 мм. Саме таку лінію було виготовлено на експорт. Сьогодні вона працює в Африці. Щоправда Таско працює поки що з використанням імпортованих компонентів, серед яких – латунь, порох, капсулі та інш. Проводяться роботи з створення лінії уніфікованого виробництва боєприпасів калібром до 100 мм включно. Її впровадження позбавить ЗСУ закупівлі таких боєприпасів на зовнішньому ринку і створить можливість переобладнання потужностей виробництва під будь-який необхідний калібр, у тому числі калібр 23мм, 30 мм, «ВОГ-17»,

«ВОГ-25»⁵. Поставлене завдання з організації виробництва патронів масового калібру 7,62x39 мм.

Що стосується європейського досвіду використання приватних компаній у виробництві боєприпасів. Оборонні промисловості сусідніх країн – Болгарії, Польщі, Румунії – після розпаду Варшавського договору відразу обрали ринковий шлях, отримавши доступ до зовнішніх ринків. Їх галузі отримали можливість забезпечувати боєприпасами як внутрішні потреби, так і приймати участь у світових комерційних ринках продажу зброї, що дозволило їм отримувати додаткові ресурси для забезпечення технологічного і виробничого розвитку боєприпасних галузей. Наприклад, Болгарія завдяки такому підходу в останні роки стала провідним виробником боєприпасів радянського калібру в світі. У 2016 році Болгарія експортувала зброї на \$1 млрд. У порівнянні з попереднім роком поставки болгарської зброї за кордон збільшились на 63%, а саме виробництво перевищило показники часів СРСР. Такого ж підходу додержуються і інші європейські країни. У цілому в світі виробництво вогнепальної зброї оцінюється у 8 млн одиниць і до 15 млрд одиниць боєприпасів. Обсяг законної міжнародної торгівлі вогнепальною зброєю і боєприпасами оцінюється у більш ніж \$7 млрд.

Важливим питанням є визначення стандартів, за якими виготовлятимуться боєприпаси. Немає сумнівів, що одним з першочергових завдань Міністерства оборони України, інших силових структур, є перехід на стандарти НАТО. У цій сфері отримано вагомі результати, насамперед у впровадженні адміністративних та оперативних-технічних стандартів. Впровадження матеріально-технічних стандартів НАТО, за якими має виготовлятися зброя, потребує радикальної перебудови багатьох підприємств ОПК України, що потребує значних витрат і часу.

Озброєння ВСУ (у тому числі ствольна артилерія і здебільше реактивні системи залпового вогню) виготовлено ще за радянських часів. Тому вироб-

⁵ ВОГ-17 – 30 мм гранатометний постріл. Забезпечує враження площею ~ 70 м². ВОГ-25 – 40 мм гранатометний постріл. При його використанні під стволом автомату спроможний закинути гранату на 200-300 м.

ництво боєприпасів для ВСУ певний час доцільно виробляти відповідно до радянських калібрів, одночасно налагоджуючи їх виробництво відповідно до калібрів НАТО. Потрібні обсяги боєприпасів за цими стандартами мають бути визначені МОУ. Серед калібрів боєприпасів радянського часу слід зазначити 9x18, 5,45x39,7, 62x39, 7,62x540, 12,7x108, 14,5x114. Серед калібрів боєприпасів західного зразка, які вже сьогодні потребують Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Держприкордонна служба, слід відзначити 9x19, 5,56x45, 7,62x51,338Lapua Magnum, 50BMG (12,7x99).

Забезпечення боєприпасами у перехідний період. Виділення зазначених обсягів ресурсів для відновлення галузі становить значне навантаження на оборонний бюджет країни. Не можна виключати, що у разі гальмування економічного розвитку країни, чи загостренні воєнної ситуації на Сході України обсяги фінансування відновлення галузі можуть зменшуватися. Одночасно, під час зазначеного періоду зростатимуть обсяги дефіцитних боєприпасів у військових формуваннях в зоні АТО. За таких умов Міністерству оборони України потрібно визначити перелік дефіцитних боєприпасів на зазначений період, а Міністерству економічного розвитку і торгівлі України підготувати Індикативний план їх закупівлі у західних партнерів, наприклад у Болгарії. При цьому не слід забувати, що такий підхід не забезпечує вирішення проблеми. Необхідно зконцентрувати зусилля на створенні власної розвиненої боєприпасної галузі.

Враховуючи стратегічну значимість відновлення галузі, складність її реалізації доцільно підготувати проект закону України «Про відновлення технологічного і виробничого потенціалу боєприпасної галузі ОПК України в період 2018-2021 років» та подати його на розгляд Верховної Ради України. В законі доцільно передбачити державну підтримку у вигляді компенсації відсоткових ставок за кредитами, залученими для проведення будівництва заводів і виробництв галузі; визначення у межах Основних показників державного оборонного замовлення на трьохрічний період щорічного бюджетного фінансування робіт з відновлення боєприпасної галузі; право створення

юридичних приватно-державних структур за участю державних підприємств галузі та іноземних компаній; надання новим підприємствам боєприпасної галузі пільг; впровадження спеціального банківського супроводу з забезпечення виконання контрактів щодо будівництва заводів та виробництв.

Боєприпаси є летальною зброєю. Відношення наших західних партнерів, до поставок летальної зброї в Україну, незважаючи на очевидну агресію проти неї, базується на прискіпливому додержанні Міжнародного гуманітарного права. В цьому контексті доцільно у разі проведення відповідальними структурами державної влади воєнно-політичних консультацій з НАТО щодо підготовки Плану дій щодо членства України в НАТО передбачити положення, згідно з яким країни – члени Альянсу сприятимуть українському імпорту оборонної летальної зброї, у тому числі дефіцитних боєприпасів і складових для їх виготовлення. (Навряд чи відбудеться крупномасштабна війна між НАТО і Росією; більш вірогідно продовження гібридної війни на території України, що потребуватиме допомоги європейських країн у підвищенні можливостей оборонної промисловості нашої країни).

Висновки і пропозиції.

1. Україна на протязі багатьох років використовувала для технічного дооснащення Збройних сил України і інших військових формувань боєприпаси, отримані у свій час у спадщину від СРСР. Як наслідок виробництво нових боєприпасів на відчизняних підприємствах було другорядним питанням. Підприємства використовувалися здебільше для утилізації боєприпасів і мін та виробництва промислової вибухівки, що негативно вплинуло на розвиток технологічної бази галузі.

2. Ситуація значно погіршилась під час збройної агресії Росії проти України. Галузь зазнала суттєвих втрат. Зокрема, її системо утворюючі підприємства такі як Донецький казенний завод хімічних виробів, Хімічне казенне об'єднання імені Г.Петровського, Луганський патронний завод опинилися на

окупованій території. Як наслідок, галузь втратила можливості виробництва балістичних порохів, вибухівки, гільз, корпусів снарядів та вибуховиків.

3. Для відновлення втрачених можливостей державними структурами прийнято перші дієві рішення. ДК «Укроборонпром» подав на розгляд КМУ проект будівництва нового заводу з виготовлення боєприпасів; за результатами розгляду Міністерство оборони України виділило 1,4 млрд грн. для його будівництва. Міністерство економічного розвитку і торгівлі провело процедуру закупівлі у однієї з іноземних компаній лінії з виготовлення корпусів снарядів і гільз калібром 100 -155 мм.

4. З огляду на масштабність і складність вирішення завдання з відновлення галузі прийняті заходи забезпечать вирішення лише частки проблемних питань. Окрім впровадження зазначеної лінії необхідно будівництво двох нових заводів – з виробництва порохів та вибухівки –, виробництва вибуховиків та модернізація підприємств і організацій, розташованих на підконтрольній території.

5. Для підготовки технічних завдань і вихідних даних для розробки документації на будівництво нових заводів і виробництв, забезпечення кураторських функцій під час будівництва і подальшого функціонування заводів і виробництв слід розглянути питання щодо доцільності подвійного підпорядкування Науково-дослідного інституту хімічних продуктів Міністерству оборони України та ДК «Укроборонпром» на період відновлення боєприпасної галузі.

6. Розглянути можливість будівництва заводу порохів на базі Шосткінського заводу «Зірка» при відповідній його модернізації і розширенню номенклатури зарядів для комплектації сучасних боєприпасів. Базою для створення патронного заводу може слугувати приватна компанія «Таско», яка має відповідні напрацювання у цій сфері.

7. Для забезпечення ВСУ та інших військових формувань боєприпасами у перехідний період МОУ доцільно спрогнозувати зростання номенклатури і кількості дефіцитних боєприпасів, а Міністерству економічного розвитку і торгівлі України підготувати індикативний план щодо їх закупівлю на зовнішньому ринку.

8. Враховуючи стратегічне значення відновлення галузі підготувати проект закону України «Про відновлення технологічного і виробничого потенціалу боєприпасної галузі України в період 2018-2021 років» та подати його на розгляд Верховної Ради України, передбачивши, державну підтримку будівництва нових заводів і виробництв та право створення юридичних приватно-державних структур за участю державних підприємств галузі та іноземних компаній.

9. Передбачити щорічне засідання РНБОУ з питань розгляду стану і шляхів вирішення проблемних питань відновлення технологічного і виробничого потенціалу боєприпасної галузі.

Аналітична записка розроблена А.І.Шевцовим, В.С. Шеховцовим.